

Беларуская мова ў профільным класе: эфектыўныя прыёмы навучання

Комплекс метадычных падыходаў для забеспячэння развіцця асобы вучняў у сістэме профільнага навучання

Ж. Ю. Шундрык,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
гімназіі №1 г. Слоніма

Сучасных падлеткаў не заўсёды задавальняе роля пасіўных слухачоў на ўроку. Яны чакаюць нестандартных форм знаёмства з новым матэрыялам, дзе маглі б выявіцца іх актыўнасць і творчы характар мыслення.

Сёння мы прапануем эфектыўныя формы, метады і прыёмы навучання беларускай мове ў класах філалагічнага профілю.

На *арганізацыйна-матывацыйным этапе ўрока* задачу арганізацыі ўвагі стараюся вырашаць у цікавай для вучняў форме, стварыць рабочую абстаноўку для далейшай дзейнасці. Актыўна выкарыстоўваю розныя прыёмы.

- ✓ «Нестандартны ўваход ва ўрок». Настаўнік пачынае ўрок з супярэчлівага факта, які цяжка патлумачыць на аснове існуючых ведаў.
- ✓ «Асацыятыўны рад». Да тэмы або канкрэтнага паняцця ўрока неабходна выпісаць у слупок словы-асацыяцыі.
- ✓ «Фантастычнае падарожжа». Прыём прадугледжвае перанос вучэбнай сітуацыі ў незвычайныя ўмовы.
- ✓ Пытанні-жарты:
 1. Як ператварыць рыс у драпежную жывёлу? (Рыс – рысь.)
 2. Чым заканчваецца спектакль? (Мяккім знакам.)

У выніку адказаў на пытанні вызначаецца тэма ўрока: «Правапіс мяккага знака».

- ✓ «Профі». Падумайце, зыходзячы з вашай будучай прафесіі, для чаго спатрэбіцца вам вывучэнне гэтай тэмы.
- ✓ «Фантазёр». На дошцы запісана тэма ўрока. Вучням неабходна назваць 5 спосабаў прымянення ведаў, уменняў і навыкаў па гэтай тэме ў жыцці.
- ✓ «Аўтар». Калі б вы былі аўтарам падручніка, як бы вы растлумачылі вучням неабходнасць вывучэння гэтай тэмы?
- ✓ «Аратар». За адну хвіліну пераканайце свайго суседа па парце ў тым, што вывучэнне гэтай тэмы проста жыццёва неабходна.

На працягу двух гадоў (10 і 11 клас) пры правядзенні ўрокаў беларускай мовы я практыкую пастаяннае выкарыстанне **арфаграфічных хвілінак**. Прыкладу прыклады.

Тэма «Правапіс е, ё, я»

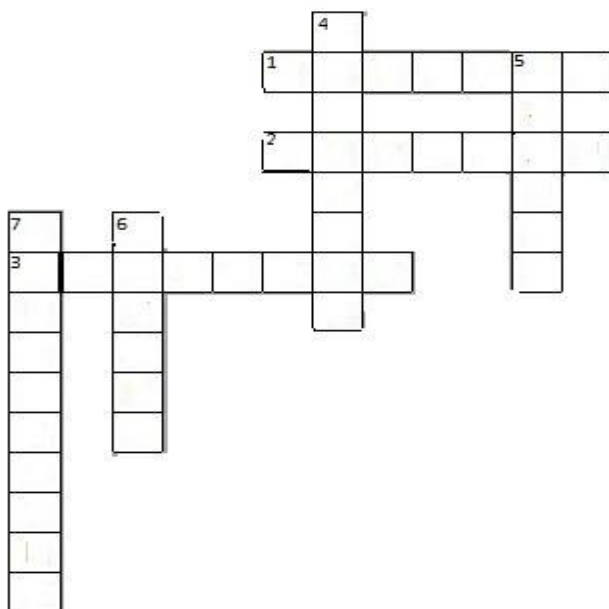
1. «Крыжаванка»

Па гарызанталі:

1. Травяністая расліна з ружовымі кветкамі, з каранёў якой вырабляюць лекавыя настойкі.
2. Няяўка на працу, прагул.
3. Бальнічны ліст аб часовай непрацаздольнасці па хваробе.

Па вертыкалі:

4. Накідка на плечы, якая звычайна трохі не даходзіць да пояса, а таксама верхняя частка паліто, сукенкі ў форме такой накідкі.
5. Разнавіднасць таполі (чорная таполя), а таксама драўніна гэтага дрэва.
6. Той, які мае адносіны да аліўкавага алею, што выкарыстоўваецца ў царкоўным ужытку.
7. Абшыць палоскай з іншага матэрыялу.

2. «Устаўце прапушчаныя літары»

Ап..льсінавы сок, ..зычковыя зычныя, кле..вая фарба, вы..сніць пытанне, начны Н..свіж, вым..няць на хлеб, іграць на клав..сіне, беларускія ц..гнікі, адбыліся м..цяжы, на душы кл..каталі гнеў і абурэнне, ..фрэйтарскі мундзір.

3. «Паляванне на арфаграмы»

Падкрэсліце арфаграмы па тэме «Праваніс галосных е, ё, я».

Мянтуз, спякотны, Петрусёвы, галантарэя, кювет, цяжкаваты, яфрэйтар, геолаг, алергія, балерына, тэрыторыя, цырымонія, зеленаваты, селянін, лямантаваць, незлічоны, медзвездзяня, вепрукі, дзвятка, камп'ютар.

4. «Пераклад»

Запішыце па-беларуску.

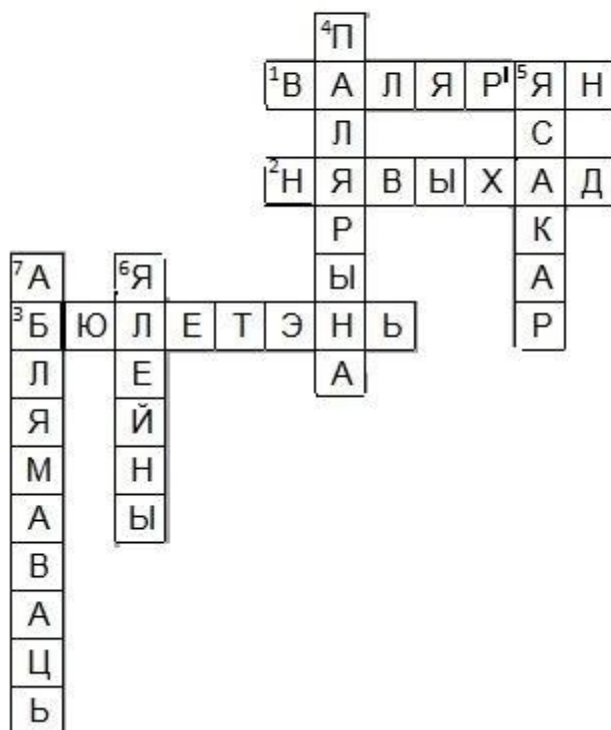
Гефест, Енисей, Несмеянов, Пекин, Петровский, Камерун, Мефодий, Есенин, Валентина, Бельницкий-Бируля, Терентий, Плеханов, Зеландия, Люксембург, Некрасов, Матвейчук, Копейко, Алексеюк, Корнеевко.

5. «Устанавіце адпаведнасць»

А. Клуб..нь, брыз..нтоўка, с..зонны, пл..ткары	1. е
Б. Сн..данак, кам..каваты, кал..даваць, в..ршковы	2. ё
В. Чарц..ж, асяц..р, кл..цкі, ..рзанне	3. я
Г. Дзе..нне, в..рблюдзіца, п..рэдадзень, дз..сятка	
Д. Кол..равы, собал..вы, пл..ткары, ск..птычны	

Адказы

1. «Крыжаванка»

2. «Устаўце прапушчаныя літары»

Апельсінавы сок, язычковыя зычныя, клеявая фарба, выясніць пытанне, начны Нясвіж, выменяць на хлеб, іграць на клавесіне, беларускія цягнікі, адбыліся мяцяжы, на душы клекаталі гнеў і абурэнне, яфрэйтарскі мундзір.

3. «Паляванне на арфаграмы»

Мянтуз, спякотны, Петрусёвы, галантарэя, кювет, цяжкаваты, яфрэйтар, геолаг, алергія, балерына, тэрыторыя, цырымонія, зеленаваты, селянін, лямантаваць, незлічоны, медзвездзяня, вепрукі, дзвятка, камп'ютар.

4. «Пераклад»

Гефест, Енісей, Несмеянаў, Пекін, Пятроўскі, Камерун, Мяфодзій, Ясенін, Валянціна, Бялыніцкі-Бируля, Цярэнцій, Пляханоў, Зеландыя,

Люксембург, Някрасаў, Мацвьяйчук (і Матвьяйчук), Капаяко, Алексяюк, Карняенка.

5. «Устанавіце адпаведнасць»

А. Клубе ^н ь, брызентоўка, сезонны, плеткары	1. е
Б. Сняданак, кам'якаваты, кал'ядаваць, вяршковы	2. ё
В. Чарцёж, асяцёр, клёцкі, ёрзанне	3. я
Г. Дзеянне, вярблюдзіца, прэдадзень, дзясятка	
Д. Колеравы, собале ^в ы, плеткары, скептычны	
- A1 B3 B2 Г3 Д1**

Тэма «Правапіс прыслоўяў»

1. Тэст

A1. Адзначце прыклады, у якіх выдзеленыя словы трэба пісаць разам:

- 1) гуляць (да) пары;
- 2) павярнуць (у) лева;
- 3) час (ад) часу бачыцца;
- 4) кінуцца на (сустрэч) ;
- 5) пазіраць (у) далячынь.

A2. Адзначце словазлучэнні, у якіх выдзеленыя словы трэба пісаць праз злучок:

- 1) крочыць (па) ціху;
- 2) застацца (сам) насам;
- 3) (па) свойму прыгожы;
- 4) прыняць на (павер);
- 5) прывезці адкуль (небудзь).

A3. Адзначце прыклады, у якіх выдзеленыя словы трэба пісаць асобна:

- 1) адпачываць (у) двух;
- 2) прыбраць (у) двух пакоях;
- 3) прывыкаць (з) малку;
- 4) вывучыць (на) памяць;
- 5) пасылаць (што)год.

2. «Чацвёртае лішняе».

У кожным радку вызначце чацвёртае лішняе слова:

- 1) (у) роскідку, (у) розніцу, (у) россып, (у) рукапашную;
- 2) (на) злосць, (на) зло, (на) карачках, (на) працягу;
- 3) (у) тупік, (у) адкрытую, (у) сапраўднасці, (у) разбіўку;
- 4) (па) хатняму, (па) свойму, (па) ціху, (па) дацку.

3. «Пільнае вока»

Знайдзіце 4 арфаграфічныя памылкі:

Прыходзілі заўчора, даранку не вернецца, рушылі ўсемярых, падоўгу ўзіраўся, на працягу дня, трымаў на пагатове, кінуліся наўцёкі, у глыб лесу, зверху да нізу, рабіць па шаблоне, рабіць па маленьку, выпрыгнуў на хаду, узяць напрат, кінуліся ў рассыпную, пайшлі ў адведкі, выцерлі дасуха.

4. «Дыктант з працягам»

- На бягу, на бяду, на віду, на вока, на выбар, на вякі, на жаль, на злосць, на ляту...
- Мала-памалу, перш-наперш, воляй-няволяй, даўным-даўно, калі-нікалі...
- Адзін на адзін, дзень у дзень, з вока на вока...

5. «Выберы правільны адказ»

Напамяць – на памяць, пачалавечы – па-чалавечы, дзенебудзь – дзе-небудзь, абы куды-абы-куды, з нізу – знізу, наверх гары – на верх гары, павярнулі ўбок – павярнулі ў бок, учатырох – у чатырох, што-хвілінна – штохвілінна, так-сама – таксама, упустую – у пустую, змалку – з малку, паціху – паціху, усё-роўна – усё роўна.

Адказы

1. «Тэст»

A1. 2, 4, 5

A2. 2, 3, 5

A3. 2, 4

2. «Чацвёртае лішняе».

1) у_рознiцу

2) назло

3) ўразбіўку

4) паціху

3. «Пільнае вока»

Знайдзіце 4 арфаграфічныя памылкі:

Прыходзілі заўчора, да ранку не вернецца, рушылі ўсемярых, падоўгу ўзіраўся, на працягу дня, трымаў нападгатове, кінуліся наўцёкі, у глыб лесу, з верху да нізу, рабіць па шаблоне, рабіць памаленьку, выпрыгнуў на хаду, узяць напратат, кінуліся ўрассыпную, пайшлі ў адведкі, выцерлі дасуха.

4. «Дыктант з працягам»

- На бягу, на бяду, на віду, на вока, на выбар, на вякі, на жаль, на злосць, на ляту, на славу, на слых, на смак, на памяць, на мазі, на скаку, на парукі, на ўра, на хаду
- Мала-памалу, перш-наперш, воляй-няволяй, даўным-даўно, калі-нікалі, крыж-накрыж, ледзь-ледзь, дзе-нідзе, як-неяк, раз-пораз, сям-там, сам-насам.
- Адзін на адзін, дзень у дзень, з вока на вока, з дня на дзень, крок у крок, след у след, слова ў слова, у рэшце рэшт, час ад часу.

5. «Выберы правільны адказ»

На памяць, па-чалавечы, дзе-небудзь, абы-куды, знізу, на верх гары, павярнулі ўбок, учатырох, штохвілінна, таксама, упустую, змалку, паціху, усё роўна.

Тэма «Праваніс зычных і спалучэнняў зычных»

1. «СМС-пасланне»

Складзіце са слоў пасланне.

Экзамен, пінжак, футбол, спартсмен, матч, асфальт, рукзак.

2. «Лінгвістычнае лато»

	А	Б	В	Г	Д	Е	Ё	Ж	З	І
1										
2										
3										
4										

А. Адзначце слова, напісанае правільна:

- 1) баскетбол;
- 2) нісчымны;
- 3) грушчык;
- 4) у боццы.

Б. Адзначце слова, якое пішацца з літарай с:

- 1) ...часце;
- 2) гу...чар;
- 3) пя...чаны;
- 4) ра...чыненае (цеста).

В. Адзначце слова, у якім пішацца літара з:

- 1) ра...казаць;
- 2) ...бегаць;
- 3) бя...спрэчна;
- 4) у...помніць.

Г. Адзначце слова з памылкай:

- 1) перабешчык;
- 2) носьбіт;
- 3) лёгкі;
- 4) у бочцы.

Д. Адзначце слова, дзе прапушчана літара ш:

- 1) ары...таваць;
- 2) вара...бітка;
- 3) мі...школьны;
- 4) у дзе...цы.

Е. Выберыце «чацвёртае лішняе»:

- 1) во(с,з)к;
- 2) мо(с,з)г;
- 3) пі(с,з)к;
- 4) ві(с,з)к.

Ё. Выберыце правільна напісанае слова:

- 1) помстлівы;
- 2) рашчасаць;
- 3) рашчыніць дзверы;
- 4) капусны;

Ж. Адзначце словы, дзе пішацца літара д:

- 1) ся...чатка;
 - 2) Брэс...чына;
 - 3) сярэ... поля;
 - 4) ма...ч.
3. Вызначце лішніяе слова:

- 1) а...серваторыя;
- 2) якасная падро...ка;
- 3) вэ...-сайт;
- 4) шлю...ка.

І. Вызначце слова, дзе пішацца літара с:

- 1) у мі...цы;
- 2) у кні...цы;
- 3) на до...цы;
- 4) у ка...цы.

3. Запішыце згодна з арфаграфічнымі правіламі

[а п х о ч ч ы к], [р а з н о ш ч ы к], [н а л а ч ч ы к], [р а ж ж ы ц а], [а т к р ы т ы], [п а т с о х л ы], [б'э с п а т с т а ў н а].

4. «Карэктар»

Гушчар, пяшчаны, брушчатка, бясшвовы, ландшафт, нішчымны, гушчар, барадзьба, лічба, дзешка, рэзчык, Клодт, рошчына, усчуваць, пяшчота, усчэнт.

5. «Творчая лабараторыя»

Ле... у акно – густы ле..., гарачы по... печы – пацёк по..., дажджы ўпераме...ку са снегам – каша ўпераме...ку з мясам, пераступіць паро... – паро... сэрца, тугі лу.. – зялёны лу..., заве...ці тавары ў магазін – заве...ці ўласную гаспадарку, сіямскі ко... – шыфраваны ко..., запаве...ныя словы – запаве...ныя лугі.

Адказы

2. «Лінгвістычнае лато»

	А	Б	В	Г	Д	Е	Ё	Ж	З	І
1	+			+	+					+
2			+			+				
3		+						+		
4							+		+	

3. Запішыце згодна з арфаграфічнымі правіламі

Абходчык, разносчык, наладчык, разжыцца, адкрыты, падсохлы, беспадстаўна.

4. «Карэктар»

Гушчар, пясчаны, брусчатка, бясшвовы, ландшафт, нішчымны, гушчар, барацьба, лічба, дзешка, рэзчык, Клот, рошчына, ушчуваць, пяшчота, ушчэнт.

5. «Творчая лабараторыя»

Лез у акно – густы лес, гарачы под печы – пацёк пот, дажджы ўперамежку са снегам – каша ўперамешку з мясам, пераступіць парог – парок сэрца, тугі лук – зялёны луг, завезці тавары ў магазін – завесці ўласную

гаспадарку, сіямскі кот – шыфраваны код, заповітныя словы – заповедныя лугі.

Тэма «Правапіс мяккага знака і апострафа»

1. «Знайдзіце пазл»

камен	це	калі	чык	маж	ён
сьці	сядз	кон	сці	ьскі	міл
струмен	прый	ьчык	бул	фантан	ьён
ьён	медал	ьце	скі	снежан	ьчык

2. «Прачытай слова»

	правільна	няправільна
Булён	-	Б
Лье	М	Е
Пье	Г	А
Ілля	Ы	-
Міліярд	А	Л
Каньютыўіт	-	А
Салаўі	Й	М
Двухярусны	О	Ч
Раз'юшаны	-	З
Нюанс	Ы	Я
Меньш	-	Н
Чамаданчык	а	-

3. «Рэшата» (размяркуйце словы ў тры слупкі)

Маладос...ці, каліс...ці, песен...ка, восен...скі, аб...езд, кін...ма, абыс...ці, верас...ня, пел...мені, сядз...це, двух...ярусны, салаў...і, кас...бе, хрэс...біны, с...мяцца, кон...мі, сям...я, ін...екцыя, аб...інец, шчаў...е.

4. «Лічбавы дыктант» (правільнае сцверджанне – 1, няправільнае – 0)

1. Слова *разбяр* напісана правільна.
2. Слова *дзецьмі* напісана з памылкай.
3. У слове *лье* пішацца раздзяляльны **ь**.
4. У словах *калоссе, насенне* мяккі знак не пішацца.
5. У постфіксе *-сьці* захоўваецца напісанне **ь**.
6. Словы *іншы, меншы* напісаны правільна.
7. Слова *восенскі* напісана з памылкай.
8. Пасля **ў** не пішацца ні апостраф, ні **ь**.
9. Словы *вішан, яблын, соцен* напісаны згодна з арфаграфічнымі правіламі.

5. Лінгвістычная задача

➤ Смаргонь == смаргонскі

- == марсельскі
- Чэрвень ==
- == тайванскі
- Цянь –Шань==.....
- == хатынскі
- Восень ==
- == казанскі
- Студзень ==
- == лепельскі

Адказы

1. «Знайдзіце пазл»

камен	це	калі	чык	маж	ён
сьці	сядз	кон	сці	ьскі	міл
струмен	прый	ьчык	бул	фантан	ьён
ьён	медал	ьце	скі	снежан	ьчык

Каменьчык, струменьчык, сядзыце, прыйсці, медальён, конскі, булён, мажце, фантанчык, снежаньскі, калісьці, мільён.

2. «Прачытай слова»

	правільна	няправільна
Булён	-	Б
Лье	М	Е
Пье	Г	А
Ілля	Ы	-
Міліярд	А	Л
Каньютывіт	-	А
Салаўі	Й	М
Двухярусны	О	Ч
Раз'юшаны	-	З
Нюанс	Ы	Я
Меньш	-	Н
Чамаданчык	а	-

МАЛАЙЧЫНА

3. «Рэшата»

Маладосці, абысці, верасня, салаўі, смяцца, шчаўе.	Калісьці, песенька, восеньскі, кіньма, пельмені, сядзыце, касьбе, хрэсьбіны, коньмі	Аб'езд, двух'ярусны, сям'я, ін'екцыя, аб'інець
--	---	---

4. «Лічбавы дыктант»

001110110

5. Лінгвістычная задача

- Смаргонь == смаргонскі
- Марсель == марсельскі
- Чэрвень == чэрвеньскі
- Тайвань == тайванскі
- Цянь –Шань == цянь-шанскі
- Хатынь == хатынскі
- Восень == восеньскі
- Казань == казанскі
- Студзень == студзеньскі
- Лепель == лепельскі

Рубрыка «Размаўляем па-беларуску!»

Стаўпец — драўляны брусок у граблях, у які заганяецца зуб’е.

Дзяга — рэмень, паясная папруга.

Пляцка — кандытарскі выраб, коржык. У «Новай зямлі» Якуба Коласа чытаем:

Дзядзька майстар быў на штукі...

Такую выштукуе цацку;

А ў Сверхань пойдзе — купіць пляцку.

Пруглічка — драўляны падгалоўнік у ложку.

Гарлівы (састарэлае слова) — шчыры, старанны.

Прачулы — напоўнены вялікім пачуццём.

Даць ляшча — ударыць, выцяць, беларусы яшчэ скажуць: прыкласці руку, партрэт паправіць; рускія: «дать туза», «съездить по уху». Выраз «даць ляшча» цікавы сваім паходжаннем: ва ўкраінскай мове, адкуль, верагодна, ён і запазычаны, ёсць слова «ляшч» са значэннем «аплявуха», а сам выраз таму і мае значэнне «ўдарыць, выцяць», значыць «даць аплявуху».

Хоць гаць гаці — вельмі многа каго-ці чаго-небудзь. Беларускі сінанімічны рад багаты: без ліку, хоць адбаўляй, канца-краю не відаць, плойма, сорак саракоў, чортава гібель, плюнуць няма куды, як гразі, хоць заліся. Рускі — «тьма тьмушая», «без меры».

Нашчэнт (прыслоўе) — зусім, цалкам, канчаткова.

Нацянькі (прыслоўе) — самым кароткім шляхам. «Нас гналі цераз поле, нацянькі», — чытаем у Кузьмы Чорнага.

Кратацца — рухацца, скранацца з месца.

Цыраваць — зашываць дзіркі ў тканіне густымі пераплеценымі сцяжкамі з нітак. Ніл Гілевіч піша:

Колькі год рукі зналі адно:

Бульбу чысцілі, ткалі радно,

Цыравалі ды шылі...

Істопка — памяшканне для захавання агародніны і іншых прадуктаў. У некаторых мясцовасцях такое памяшканне называлі варыўнёй.

Мыслік — ручны інструмент для прабівання дзірачак у метале, скуры.

Як гарох ад сцяны (адлятаць) — безвынікова для каго-небудзь; нічога не дзейнічае на каго-небудзь; беларускі сінонім — як пугай па вадзе, як з гусі вада, рускі — как о стенку горох.

Для мэблі (прысутнічаць) — зусім бескарысны, нікому не патрэбны; беларускі аналаг — ні богу свечка ні чорту качарга, ні тое ні сёе, адно знак, для прыліку. Рускія скажуць: для мебели, для вида. Фразеалагізм «для мэблі» паходзіць з рускай мовы. У яго цікавае паходжанне: словам «мэбля» некалі карцёжнікі называлі хаўруснікаў шулера, якія не ведалі шулерскіх прыёмаў і ўдзельнічалі ў картачнай гульні для павелічэння колькасці партнёраў, калі іх не хапала.

Стрómкі — роўны і высокі; круты, абрывісты (ад слова стрóма, што значыць — абрыў).

Гартоўны — стойкі, вынослівы. Гартоўны — вытворны прыметнік ад слова гарт, якое прыйшло да нас з нямецкага маўлення, дзе hart — значыць цвёрды.

Гмах — вялікі вышынны будынак. Чытаем у Янкі Журбы: «Я ў сталіцы ізноў / Сярод гмахаў-дамоў, / Што здзіўляюць красой небывалай».

Кідка — колькасць чаго-небудзь, што можна ўзяць за раз і кінуць.

«Зашорхалі рыдлёўкі ў зямлі, паляцелі кідкі направа і налева» (з аповесці «На прасторах жыцця» Якуба Коласа).

Ламанцы (слова ўжываецца ў множным ліку) — від прэснага крохкага печыва. Цытата з «Новай зямлі» Якуба Коласа: «За квасам елі верашчаку, / А потым блінчыкі на маку, / А там ламанцы, праснакі / З пшанічнай добрае мукі».

Шамот — вогнетрывалая гліна, з якой робяць цэглу.

Даць асечку — дапусціць памылку, памыліцца; беларускі сінонім — даць пудла, даць маху; рускі — дать промашку.

Даваць перуноў — моцна сварыцца на каго-небудзь, пагражаць расправай.

Яшчэ беларусы скажуць: даваць перцу з імберцам, даваць у косці. Рускія — снимать стружку, метать громы и молнии.

Змест і форма арганізацыі работы на **операцыйна-пазнаваўчым этапе ўрока** залежыць ад тыпу ўрока, узросту, узроўню падрыхтаванасці вучняў і г.д., але заўсёды імкнуса спланаваць работу так, каб забяспечыць максімальна магчымую актыўнасць вучняў. Напрыклад, на **ўроку вывучэння новага матэрыялу** выкарыстоўваю праблемна-пошукавы метады, працу па зададзеным алгарытме, інтэрактыўны метады «мазгавы штурм», працу ў групах, парах тыпу «вучань-рэпетытар» і інш.; на **ўроку замацавання і паглыблення ведаў** гэта можа быць актыўная самастойная работа вучняў з рознаўзроўневымі заданнямі, фронтальная работа з найбольшым ахопам вучняў з мэтай дыягностыкі і карэкцыі засваення новага матэрыялу.

Дзейнасць вучняў на ўроку арганізуюць такім чынам, каб развіваліся іх **рэфлексійныя здольнасці**, каб на кожным этапе ўрока кожны вучань мог ацаніць сябе ва ўласнай дзейнасці: правесці мэтавызначэнне, настроіць сябе на ўрок, спланаваць сваю работу, правесці аналіз сваіх ведаў, слухаючы адказы іншых вучняў, арганізаваць сябе ў дзейнасці, ажыццявіць самакантроль і самакарэкцыю.

Трэніровачна-карэкцыйны этап

ДАРОГА (тэма «Лексічнае значэнне слова»)

1. Прывядзіце як мага болей фанетычных варыянтаў кораня слова <i>дарога</i> .
2. Якія ўласныя назвы шляхоў зносін вы ведаеце? Прыгадайце некалькі слоў, якія маюць у сваім складзе афіксоід са значэннем «шлях».
3. Устаўце ў прапанаваных сказах прапушчаныя сінонімы да слова <i>дарога</i> (усе прыклады са «Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў» Міхася Клышкі). Прывядзіце іншыя сінонімы да слова <i>дарога</i> . 1) <i>Па балотах, па лясах пралягаў шырокі _____</i> (К. Крапіва) 2) <i>Да горада вяло _____, абсаджанае старымі разгалістымі асінамі</i> (І. Мележ) 3) <i>Раптам падводы павярнулі ўправа і выехалі на Слуцкі _____</i> (М. Хведаровіч) 4) <i>Палявымі _____ імчаць грузавікі, падвозячы насенне</i> (Т. Хадкевіч) 5) <i>Амазонка – буйная суднаходная _____</i> (БелСЭ)
4. У прапанаваных радках аднавіце прапушчаныя словы (усе яны маюць той жа корань, што і ў слове <i>дарога</i>). Устаноўце, якім спосабам утвораны гэтыя словы. 1) <i>А я лягу, прылягу край гасцінца старога,</i> <i>Я _____ трохі, я хвілінку пасплю.</i> (Н. Гілевіч) 2) <i>Дык хутчэй жа, вандроўнік, збірайся ў дарогу хутчэй!</i> <i>На пагорках Еўропы зваяваныя спяць каралі...</i> <i>Праз халодныя ночы мы пройдзем пад канвоем вачэй</i> <i>І аднойчы на золку вярнёмся да гэтай зямлі.</i> (І. Бабкоў, з верша «Шостае _____») 3) <i>Ў _____ для тых, каму шчасціць,</i> <i>Дагарае ўначы маё сэрца...</i> <i>Ты дала мне імгненнае шчасце,</i> <i>Я табе даў за гэта – бяссмерце.</i> (У. Караткевіч) На ўсе прапанаваныя вершы былі напісаны вядомыя песні. Паспрабуйце іх праспяваць.
5. Закончыце загадкі пра дарогу: <i>Ляжыць Дора-Тадора, каб устала, то ...</i> <i>Доўгае вужышча па ўсім свеце ...</i> <i>Кася на ўвесь свет ...</i> <i>Ляжыць сасна на ўвесь свет красна і к кожнаму двару ...</i> <i>Цягнецца нітка, а на клубок ...</i> Назавіце назоўнікі, якія абазначаюць у загадках дарогу. Растлумачце, на якой падставе адбылася замена ў кожным выпадку.
6. Вызначце від і пабудуйце схему прапанаванага сказа. Складзіце сказ з

амонімам выдзеленага слова.

*Гэты як быццам зусім звычайны аўтобус насамрэч – стварэнне надзвычай високаарганізаванае і, калі хочаце, нават падступнае: яно выдатна ведае не толькі тое, якой **дарогаю** мяне везці, але і тое, дзе набраць хуткасці, а дзе крыху загамаваць. (У. Арлоў)*

Падкрэсленыя словы перакладзіце на рускую мову.

7. У зном Алеся Разанава ўстаўце прапушчаныя знакі прыпынку. Як вы зразумелі прыведзенае выслоўе?

Дарога і вёска асноўныя вобразы беларускай літаратуры. Але калі раней дарога ўпадала ў вёску то цяпер хутчэй наадварот вёска ўпадае ў дарогу.

8. Дарога – скразны вобраз у творчасці Якуба Коласа. У прапанаваным фрагменце паэмы «Новая зямля» аднавіце прапушчаныя эпітэты да слова *дарогі* (для даведкі: *цёмныя, маўклівы, строгі, смутна строгі, вечныя, задумены*)

<i>Дарогі,</i>	<i>То _____,</i>	<i>Дарогі, _____</i>
<i>_____</i>	<i>_____</i>	<i>дарогі!</i>
<i>дарогі!</i>	<i>Як след захованай</i>	<i>Вы так _____, вы</i>
<i>Знаць, вам</i>	<i>трывогі,</i>	<i>так _____!</i>
<i>спрадвеку самі</i>	<i>То поўны чараў</i>	<i>Хто вас аблічыць? Хто вас</i>
<i>богі,</i>	<i>спадзявання,</i>	<i>змерыць?</i>
<i>Калі красёнцы</i>	<i>То страхаў цёмнага</i>	<i>Хто вашы звiвы ўсе</i>
<i>жыцця ткалі,</i>	<i>знікання,</i>	<i>праверыць?</i>
<i>І вашы лёсы</i>	<i>Калі душа свой лёс</i>	<i>Хто вашы ходы абишукае?</i>
<i>вызначалі,</i>	<i>прачуе</i>	<i>Бо ўсё сваю дарогу мае!</i>
<i>Няма канца вам,</i>	<i>І ноч нябыту</i>	
<i>ні супыну;</i>	<i>зацянюе...</i>	
<i>Вы жывы</i>		
<i>кожную часіну,</i>		

9. Устанавіце адпаведнасць паміж інфармацыяй ва ўсіх калонках:

Аўтар	Твор	Жанр твора
М. Зарэцкі	«Думкі ў дарозе»	Паэма
Я. Колас	«Варшаўскі шлях»	Зборнік паэзіі
А. Куляшоў	«Доўгая дарога дадому»	Абразок
В. Быкаў	«Дарога, закалыханая жытам»	Мемуары
М. Танк	«Сцежкі-дарожкі»	Раман

10. З савецкага мультфільма пра парася Фунціка:

Лучший кофе на дороге:

Отхлебнёшь – протянешь ноги!

Паспрабуйце перакласці гэту вершаваную дарожную «рэкламу» на беларускую мову.

Абгрунтуйце мэтазгоднасць развіцця беларускамоўнага прыдарожнага сэрвісу.

ДАРОЖНЫЯ ЗНАКІ

Знак	Назва знака	Жартоўная назва	Тэрмін у мове/літаратуры
			
			
			
			
			
			
			

Кантрольна-рэфлексійны этап

Пытанні	Адказы
1. Музыка Эдуарда Ханка, словы Ніла Гілевіча. Выконвае вакальна-інструментальны ансамбль «Сябры». Пра якую песню ідзе гаворка?	
2. ‘Грунтавая дарога паміж невялікімі населенымі пунктамі’.	
3. Назавіце спосаб утварэння слова <i>бездарожжа</i> .	
4. Прывядзіце поўную назву якой-небудзь лексікаграфічнай працы Міхася Клышкі.	
5. Які троп ляжыць у аснове загадкі <i>цягнецца нітка, а на клубок не зматаеш?</i>	
6. Прывядзіце ўсе фанетычныя варыянты кораня ў склонавых формах назоўніка <i>дарога</i> .	
7. Назавіце які-небудзь беларускі драмонім, які быў выкарыстаны ў якасці загалова твора.	
8. Назавіце які-небудзь коласаўскі эпітэт да слова <i>дарогі</i> .	
9. <i>Дарога і вёска</i> – асноўныя вобразы беларускай літаратуры – назавіце хоць адзін твор (і яго аўтара), які ілюструе думку А. Разанава.	
10. Якія амонімы прапушчаны ў радку А. Разанава: <i>Беларускі госць ідзе дарогай-_____ і нясе з сабой падарунак-</i>	

_____.	
--------	--

Асаблівую ўвагу надаю *рэфлексіі і педагагічнай рэфлексіі*, якія садзейнічаюць развіццю рэфлексійных здольнасцей, павышэнню вучэбнай матывацыі і лепшаму засваенню вучэбнага матэрыялу. Гэта могуць быць метады незакончаных сказаў, сінквейн, «пісьмо самому сабе», выказванні па крузе і інш. Аналізуючы праведзены ўрок, стараюся выявіць, што ўдалося і што не ўдалося рэалізаваць з таго, што было задумана, шукаю рэзервы далейшага ўдасканалення арганізацыі адукацыйнага працэсу.